

Oponentský posudek

disertační práce Ing. Víta Prokopa "Chalkogenidová skla dotovaná prvky vzácných zemin pro upkonverzi a jejich potenciální aplikace v oblasti fotoniky".

Předložená disertační práce Ing. Víta Prokopa zahrnuje výsledky autorovy práce získané během doktorského studia na katedře obecné a anorganické chemie Fakulty chemicko-technologické Univerzity Pardubice. Je věnována přípravě vybraných systémů chalkogenidových skel dotovaných Er a studiu jejich fyzikálně-chemických vlastností s důrazem na optické vlastnosti. Práce má rozsah 133 stran včetně seznamu citované literatury (163 položek). Je uspořádána do 6 kapitol včetně úvodní a závěrečné části. Práce také obsahuje seznam použitých symbolů a zkratk, seznam autorových publikací v časopisech (5 položek, v jedné práci je disertant prvním autorem), dále seznam příspěvků na mezinárodních konferencích a seznam zahraničních stáží. Disertace je zpracována v pěkné grafické úpravě, je psána česky a obsahuje, kromě výše uvedeného, českou a anglickou anotaci. Práce je poměrně rozsáhlá, obsahuje teoretické i experimentální výsledky a její jádro je obsaženo v posledních třech kapitolách (4. Experimentální část, 5. Výsledky a diskuse, 6. Závěr).

Cíle práce jsou uvedeny v části 3 a jsou členěny podle složení studovaného skelného systému do třech směrů. Společný, pro všechny studované skelné systémy, je důraz na využití kvadraturní frekvenčně rozlišené spektroskopie (QFRS) pro stanovení parametru energetického přenosu (w_{11}) mezi ionty Er^{3+} v rámci tříhladinového modelu excitace iontů RE^{3+} pomocí frekvenční upkonverze.

Důležité současné poznatky o chalkogenidových sklech a motivace pro studium systémů obsahujících Ga s ohledem na dotování ionty vzácných zemin (RE) jsou uvedeny v teoretické části (kapitola 2). Přehledně jsou shrnuty základní fyzikální vlastnosti skel, s důrazem na jejich optické vlastnosti. Přiměřený prostor je věnován spektroskopickým vlastnostem RE zabudovaných do skelné matrice a jejich teoretickému odhadu pomocí Judd-Ofeltovy teorie. Podrobněji je představena fotoluminiscence a zejména různé mechanismy frekvenční upkonverze v iontech RE^{3+} zabudovaných ve skle, v závislosti na jejich koncentraci. Podstatná část teoretické kapitoly se zabývá teoretickým rozбором kinetiky upkonverzních procesů, pomocí kterého by bylo možné v dobrém přiblížení interpretovat experimentální výsledky získané pomocí QFRS. Systém nelineárních kinetických rovnic, který popisuje elektronové přechody mezi třemi vybranými energetickými hladinami iontu RE^{3+} , je v rámci poruchové teorie (která simuluje experimentální uspořádání metody QFRS) upraven do tvaru, který umožňuje rozlišit jednotlivé typy elektronových přechodů přispívajících k frekvenční upkonverzi Er^{3+} iontů ve studovaných sklech.

V experimentální části (kapitola 4) byl popsán technologický postup přípravy objemových vzorků chalkogenidových skel dotovaných erbiem v systému Ge-Ga-(As)-S a metody použité k jejich zevrubné (fyzikálně-chemické, strukturní a optické) charakterizaci. Výčet použitých metodik dokumentuje velmi dobré vybavení pracoviště. Pro měření fotoluminiscence (FL) a QFRS byly pravděpodobně využity aparatury na spolupracujících pracovištích.

Kapitola 5 (Výsledky a diskuse) je rozdělena do třech částí podle studovaných skelných systémů. Nejprve je studován sulfidový systém $(\text{GeS}_2)_{90}(\text{Ga}_2\text{S}_3)_{10} : x\text{Er}^{3+}$, pro $x=0.01-0.5$ at%. Důraz byl položen na zkoumání dynamiky UCPL (Up-Conversion PhotoLuminescence) procesů vedoucích ke generaci „zeleného“ emisního pásu při vlnové délce 550 nm odpovídající přechodům $^2\text{H}_{11/2} \rightarrow ^4\text{I}_{15/2}$, $^4\text{S}_{3/2} \rightarrow ^4\text{I}_{15/2}$. Pomocí QFRS a teoretického rozboru byl stanoven parametr energetického přenosu w_{11} ETU (který přispívá k frekvenční upkonverzi) v závislosti na koncentraci Er dopantů a bylo možno možno stanovit podmínky (koncentrace Er^{3+} a hustota

konstantního zářivého toku ϕ , generujícího excitaci elektronů) dominance různých up-konverzních mechanismů (GSA-ESA versus GSA-ETU).

Ve druhé části byly studovány vzorky obsahující As – $[(\text{GeS}_2)_{86}(\text{Ga}_2\text{S}_3)_{14}]_{0.225}(\text{As}_2\text{S}_3)_{0.775}$ dopované různými koncentracemi Er^{3+} v rozmezí 0.01–1 at.%. Cílem bylo studovat vliv přídavku sloučeniny As_2S_3 . Pozornost byla věnována strukturním vlastnostem a dále emisnímu pásu při 1550 nm a UCPL buzené pomocí 980 a 1550 nm. Potřebné spektrální závislosti byly získány pomocí FL spektroskopie doplněné časově rozlišenou FL, umožňující odhadnout zářivé doby života. Kinetika elektronových přechodů umožňujících frekvenční up-konverzi při 550 nm byla studována pomocí QFRS.

V poslední části byly porovnány strukturní a optické vlastnosti Er dotovaných skel v závislosti na měnícím se složení skelné matrice: Byly porovnány tři sulfidové systémy $(\text{GeS}_2)_{100-x}(\text{Ga}_2\text{S}_3)_x$ se systémem obsahujícím As – $[(\text{GeS}_2)_{86}(\text{Ga}_2\text{S}_3)_{14}]_{0.225}(\text{As}_2\text{S}_3)_{0.775}$, všechny dotované Er ve formě sulfidu, a se sulfidovým systémem $(\text{GeS}_2)_{90}(\text{Ga}_2\text{S}_3)_{10}$ dotovaným Er ve formě ErCl_3 . Všech pět systémů bylo dotováno shodnou koncentrací Er dopantů (0.5 at.%). Byl studován zejména vliv měnící se struktury a použité chemické formy dopantu na hodnotu parametru energetického transferu ETU w_{11} pro frekvenční up-konverzi pozorovanou při 550 nm. Pozornost byla také věnována vývoji poměru intenzit UCPL emisních pásů pozorovaných při 650 a 550 nm.

Podle mého názoru byly cíle práce naplněny v odpovídající míře. Za důležité považuji to, že podstatné části z dosažených výsledků byly již autorem a jeho spolupracovníky publikovány v impaktovaných časopisech.

K formální stránce práce mám drobné připomínky.

- Některé formulace v obecné Teoretické části jsou příliš volné – např. úvodní věta v části 2.2 Fotoluminiscence (str. 28): „*Při expozici opticky aktivních center luminoforu elektromagnetickým zářením o dostatečně vysoké energii a intenzitě, dochází k vyzáření nadbytečného množství světla, než by odpovídalo Planckově vyzařovacímu zákonu.*“
- Podobně i další věta ze stejného odstavce, která se vztahuje k emisním pásům iontů RE^{3+} (str. 29): „*Pozice emisních pásů se obvykle vyskytuje přibližně v polovině optické šířky zakázaného pásu $E_g/2$ ač to vždy nemusí být pravidlem [15], [60], [62]–[73]*“. Nejen, že je příliš volná, není ani správná.
- Místy jsou používány krkolomné české výrazy pro původně anglické pojmy. Např. str. 37: „*Neupkonvertující energetické přenosy mohou probíhat mezi ionty Ln^{3+} a nečistotami...*“.
- Podobně na str. 42 čteme: „*Na druhou stranu, kvadrurní frekvenčně rozlišená spektroskopie, operující ve frekvenční škále, využívá pro měření fotoluminiscence sinusoidálně modulovanou kontinuální vlnu bias záření a fázově senzitivní lock-in zesilovač [95]–[101]. Výhoda metody QFRS oproti bias TRS tedy spočívá v sinusoidální modulaci kontinuálního bias záření.....*“. Metodika QFRS by se jistě dala vysvětlit srozumitelněji a česky.
- Vyskytují se i nepřesné formulace např. na str. 46: „*Metoda QFRS spadá do skupiny modulovaných spektroskopií, ve které je modulovaná cw bias hustota zářivého toku Φ superponována sinusoidálně se v čase měnící perturbací ϕ .*“ Mělo být napsáno: „*.....cw bias hustota je modulována nasuperponovanou sinusoidálně se v čase měnící slabou poruchou ϕ .*“
- V obrázcích 16, 27, 36, 37 i v příslušných popisech obrázků je používán pojem „absorpční rozptylový průřez“ jako překlad anglického „absorption cross section“, což není v pořádku a čtenáře to může mást.

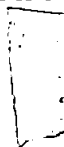
K presentovaným výsledkům mám následující náměty k diskusi při obhajobě.

- Ve výčtu použitých experimentálních metodik byla opomenuta standardní FL spektroskopie, která byla využita v částech 5.2 a 5.3 pro studium tvaru emisního pásu při 1550 nm (${}^4I_{13/2} \rightarrow {}^4I_{15/2}$) v závislosti na koncentraci Er dopantů, případně složení skelné matrice a také ke zkoumání závislosti poměru intenzit červeného (650 nm) a zeleného (550 nm) emisního pásu v UCPL spektrech (obr. 25, 29, 30, 40, 41 a 43).
- Analýza elipsometrických měření vedoucí ke spektrálním závislostem indexu lomu a extinkčního koeficientu (obr. 17, 28, 38) ukazuje, že extinkční koeficient dosáhne 0 kolem 399 nm, tedy ještě v oblasti fundamentální absorpční hrany. Neznamená to, že model zvolený pro odhad indexu lomu a extinkčního koeficientu z měřených elipsometrických dat, není úplně vhodný pro studovaný materiál?
- Význam indexu $2w_{11}\sigma_0/k_1\sigma_1$ (str. 68), který je opakovaně používán pro interpretaci QRFS spekter měl být v teoretické části řádně vysvětlen, nebo přiblížen alespoň tak jak je to v referencích [102] a [104]. Podle mého názoru nestačí odkaz na vztahy (36) a (37). Ve vztazích (36) a (37) není "index" popsán a vysvětlen, ale pouze použit. Z obou vztahů se čtenář dozví málo o možném významu této veličiny.
- Normalizovaná FL spectra vzorků Ge-Ga-(As)-S: 0,5 at.% Er³⁺, odpovídající elektronovým přechodům ${}^4I_{13/2} \rightarrow {}^4I_{15/2}$ ($\lambda \approx 1,5 \mu\text{m}$) jsou zobrazena na obr. 40. Vzhledem k tomu, že spektrální struktura pásu je výsledkem konvoluce příspěvků od Starkových hladin základního (${}^4I_{15/2}$) a excitovaného stavu (${}^4I_{13/2}$), doporučoval bych vzít při interpretaci tvaru (posunu) pásu, pro vzorky s měnícím se složením skelné matrice, toto v úvahu.

Předložená disertační práce svědčí o dobré orientaci v problematice chalkogenidových skel a o širokém teoretickém i experimentálním záběru disertanta. Obsáhlá problematika a šíře získaných výsledků byla dobře zpracována. Výše uvedené připomínky nejsou zásadní a nesnižují úroveň a výsledky předložené práce.

Disertace prokazuje doktorandovy rozsáhlé odborné znalosti a schopnost samostatné tvůrčí vědecké práce. Obsahuje původní, autorem publikované výsledky a splňuje předepsané náležitosti.

Disertační práci Ing. Víta Prokopa doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 20. května 2021

RNDr. Jiří Zavadil, CSc.